

*В. М. Булавинець,
к. е. н., доцент кафедри фінансів,
Тернопільський національний економічний університет, м. Тернопіль*

ДОХОДИ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ ЯК ВАЖЛИВЕ ДЖЕРЕЛО ДОХОДІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ

V. Bulavynets,
PhD, Associate Professor of Finance, Ternopil National Economic University, Ternopil

INCOME OF LABOR MIGRANTS AS IMPORTANT SOURCE OF INCOME HOUSEHOLDS

З'ясовано сучасний стан та тенденції трудової міграції з України. Окреслено чинники, що спонукають українських громадян до виїзду за кордон з метою працевлаштування. Проаналізовано результати модульного вибіркового обстеження трудової міграції, проведеного Державною службою статистики України спільно з Інститутом демографії та соціальних досліджень Національної академії наук України.

Досліджено чинники, які впливають на величину грошових переказів трудовимігрантів в Україну. Розглянуто різні точки зору вчених стосовно масштабів вітчизняної трудової міграції та обсягу міграційного капіталу. З'ясовано вплив структури зайнятості працівників-мігрантів на величину їх доходів.

Досліджено динаміку грошових переказів трудовимігрантів в Україну впродовж 2007–2013 рр. та канали їх надходження. Окреслено та проаналізовано основні напрями використання грошових переказів трудових мігрантів домогосподарствами України. Визначено шляхи підвищення ролі міграційного капіталу в сукупних доходах домогосподарств.

Are found the current state and trends of labor migration from Ukraine. The factors that encourage Ukrainian citizens to travel abroad for employment are outlined. The results of modular sampling migration what was conducted by the State Statistics Service of Ukraine jointly with the Institute of Demography and Social Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine is analyzed.

The factors that affect the value of remittances migrants to Ukraine are researched. Various scientific point of view regarding the extent of domestic migration and volume migration capital is reviewed. The influence of the structure of employment of migrant workers by the amount of their income is reviewed.

The dynamics of remittances migrant workers in Ukraine during 2007–2013 rr. and channels they arrive are researched. Is outlined structure and analyzed the main directions of money transfers of labor migrants households Ukraine. The ways of increasing the role of migration in capital income is determinated.

Ключові слова: доходи домогосподарств, чинники трудової міграції, структура трудової міграції, грошові перекази трудових мігрантів, міграційний капітал.

Key words: household income, factors of migration, the structure of labor migration, remittances of migrant workers, migration capital.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Впродовж останнього десятиліття грошові надходження від трудових мігрантів із-за кордону стали вагомим джерелом доходів значної частини домогосподарств України. За межами нашої країни нині працює більше 6,5 мільйона громадян, що становить понад 14% українського населення [1]. За даними Національного банку, у 2013 році в Україні ними перераховано 8,54 млрд дол. США [2].

Розвиток міжнародних ринків та комунікаційних технологій, формування транснаціональних мереж сприяли активізації процесу міжнародної трудової міграції. Вітчизняні міграційні потоки набули значних масштабів з часу здобуття незалежності та зростання відкритості українського суспільства й особливо активізувалися з початку військового конфлікту на сході України. Трудова міграція українських громадян за кордон стала об'єктивною реальністю сьогодення, а міграційні заробітки є не лише засобом підви-

щення рівня життя окремих домогосподарств, а й чинником економічного зростання країни. Загалом, процеси трудової міграції суттєво впливають на стан розвитку суспільства й несуть у собі політичну, економічну та демографічну складові, що, за відсутності виваженої державної політики у цій сфері, може створювати певні загрози для фінансової безпеки держави.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню проблем трудової міграції присвятили свої праці чимало науковців, зокрема Е. Лібанова, О. Малиновська, В. Орешкін, С. Пирожков, Ю. Пахомов, М. Романюк, Т. Ромащенко, М. Шульга. Позитивні та негативні наслідки трудової міграції як складного та багатогранного феномену є об'єктом дискусій в широких наукових колах. Однак, незважаючи на посилену увагу вчених до процесів міжна-

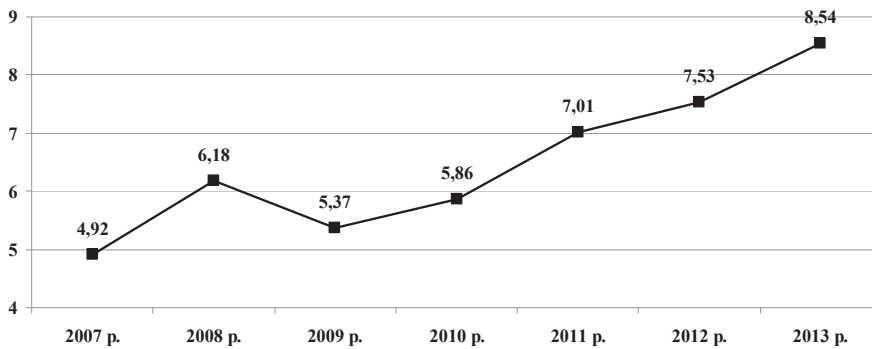

Рис. 1. Динаміка обсягів приватних грошових переказів в Україну впродовж 2007—2013 рр. (млрд дол. США)

Побудовано автором за даними Національного банку України.

родної міграції, у даній сфері залишається ряд теоретичних та науково-практичних проблем, які потребують більш ґрунтовного дослідження та якнайшвидшого вирішення.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є з'ясування ролі та значення міграційного капіталу як складової доходів домогосподарств та підвищення ефективності його використання в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Перш ніж вести мову про доходи українських трудових мігрантів та їх значення для вітчизняних домогосподарств, доцільно охарактеризувати нинішній стан та тенденції вітчизняної трудової міграції.

Сучасні міграційні процеси в Україні характеризується виїздом за кордон з метою працевлаштування значної частини економічно активного населення країни. До еміграції за кордон українських громадян спонукають чимало причин: це й циклічне безробіття, пов'язане із зниженням обсягів виробництва, й низький рівень оплати і непривабливі умови праці, й прагнення до підвищення рівня та якості життя (належного медичного та культурного обслуговування, якісної освіти, поліпшення житлових умов, максимальної самореалізації та успіху тощо). Результати модульного вибіркового обстеження з питань трудової міграції, проведеного в Україні у 2010—2012 рр. свідчать, що серед усіх перелічених причин працевлаштування за кордоном найбільш вагому роль відіграє низький рівень заробітної плати в нашій країні [3, с. 96].

За своєю структурою трудова міграція громадян України поділяється на декілька рівнів: легальна трудова міграція, яку фіксує офіційна статистика України; неофіційна легальна міграція; нелегальна міграція, пов'язана з незареєстрованою зайнятістю та інші види міграції. Слід зауважити, що грошові перекази нелегальних мігрантів становлять найбільшу частку у загальній структурі доходів від трудової міграції та залежать від низки чинників:

- чисельності українських трудових мігрантів, які перебувають за кордоном на заробітках;
- розподілу контингенту трудових мігрантів в залежності від країни перебування та виду діяльності;
- розміру оплати праці кожного контингенту працівників-мігрантів.

Чітко визначити масштаби трудової міграції з України практично неможливо, оскільки інформація стосовно чисельності українських трудових мігрантів є досить суперечливою, залежить від джерел походження і, як правило, суттєво відрізняється між собою. Зокрема дані експертних оцінок в десятки разів перевищують показники офіційної статистики.

За даними Звіту з питань трудової міграції в Україні, проведеного МОП за 2010—2012 роки, переважна більшість українських заробітчан працює у Російській Федерації (43,2%), Польщі (14,3%), Італії (13,2%) та Чеській Республіці (12,9%) [3, с. 36].

Істотним рівнем міграції вирізняються області західного регіону України, в яких пропозиція робочої сили суттєво перевищує попит на неї (зокрема в Івано-Франківській обл. — у 329 разів, у Волинській — у 137 разів, у Львівській — у 103 рази) [4].

Серед трудових мігрантів переважають сільські жителі над міськими (7,9% і 3,9% населення працездатного віку відповідно), що пояснюється значно меншою можливістю працевлаштування в сільській місцевості.

Найбільша частка трудових емігрантів з України працює у будівельній галузі — 45,7%, роботою домашньої прислуги зайнято 18,3% від загальної чисельності трудоемігрантів, у торгівлі — 9,1%, сільському господарстві — 11,3%, промисловості — 4,2%, на транспорті й зв'язку — 4,2%, у готельному господарстві та закладах харчування — 3,6%. Середня заробітна плата у зазначених галузях в країнах ЄС знаходиться в межах тисячі дол. США: найвища — у будівництві (1,2 тис. дол. США), найнижча — у сільському господарстві (0, 7 тис. дол. США) [5].

Українська трудова міграція за кордон нині стала важливим джерелом валютних надходжень у формі грошових переказів, які сприяють підвищенню добробуту сімей трудових мігрантів та забезпечують економічне зростання в країні. Однак обсяги та масштаби надходження коштів із закордону, зароблених українськими трудовими мігрантами достеменно невідомі, що зумовлено відсутністю виваженої державної еміграційної політики, недосконалістю українського законодавства та непрозорістю схем переказу коштів.

Аналіз різних джерел і точок зору стосовно обсягу міграційного капіталу, який надходив в Україну за останні 5 років, дав змогу оцінити його розмір в межах 6 млрд дол. США в рік. Динаміка грошових переказів трудоемігрантів в Україну впродовж 2007—2013 рр. представлена на рисунку 1.

З рисунка 1 видно, що починаючи з 2007 року обсяг приватних трансфертів має стійку динаміку до зростання, а зниження даного показника у 2009 році, порівняно з 2008 роком зумовлене глобальною фінансовою кризою, яка охопила усі країни світу. У 2012 році, порівняно із 2011 роком, обсяг грошових приватних переказів з-за кордону зріс на 8 %, а у 2013 році, порівняно з попереднім — на 14%.

Також слід зазначити, що за обсягом грошових переказів з-за кордону Україна впродовж 2008—2013 рр. посідає друге місце серед держав Східної Європи та Центральної Азії. Згідно з даними Нацбанку, левова частка грошових переказів в Україну надходить через кореспондентські рахунки банків та через міжнародні платіжні системи, що сукупно у 2013 році становило 7377 млн дол. США. Даний показник на 14% перевищив аналогічний показник попереднього року. Неофіційними шляхами, згідно даного джерела, надійшло 1160 млн дол. США (у 2012 р.— 1035 млн дол. США) [2]. Згідно з іншою точкою зору, більше половини загальної суми грошових коштів надходить від трудових мігрантів саме через незареєстровані канали (водіїв міжнародних маршрутів, неофіційні системи грошових переказів, доставляється особисто) [6, с. 12].

Обстеження трудової міграції, проведене Державною службою статистики України спільно з Інститутом демографії та соціальних досліджень НАН України у 2012 році засвідчило, що грошові перекази з-за кордону, середній розмір яких склав 1795 дол. США в розрахунку на одного мігранта, отримали 693,1 тис. домогосподарств, або 4,3% від загальної їх кількості. При цьому, у сільській місцевості даний показник був вищим у 1,7 рази за аналогічний — у міських поселеннях.

Найбільша частка коштів вітчизняним домогосподарствам надходить від трудоємігрантів, які працюють в Німеччині та Угорщині (82%), Чеській Республіці (78,9%), Іспанії та Італії (близько 69%) [3, с. 63].

Для більшості домогосподарств грошові перекази трудових мігрантів становлять понад половину їх сукупного доходу, а витрачаються переважно на задоволення щоденних потреб та на придбання товарів тривалого використання (табл. 1).

Майже третина опитаних домогосподарств спрямовує міграційний капітал на житлове будівництво, що, з одного боку, обумовлює швидкий розвиток даної галузі, а з іншого — призводить до формування спекулятивної "бульбашки" на ринку нерухомості, "омертвіння" капіталу та міграції молоді з сільської місцевості. Лише незначна частка міграційних коштів спрямовується на започаткування власного бізнесу, що пояснюється несприятливим інвестиційним кліматом в країні, а саме: недосконалістю податкового законодавства, значним рівнем корупції, економічною та політичною нестабільністю, високими відсотковими ставками за кредитами тощо. Поряд з цим, позитивним наслідком трудової міграції є спрямування коштів, отриманих домогосподарствами від трудових мігрантів, у людський розвиток (освіту, медицину, культуру тощо) [7, с. 127].

Оскільки трудова міграція є важливим чинником добробуту домогосподарств, на нашу думку, держава повинна створювати сприятливі умови для легалізації та здешевлення грошових переказів трудоємігрантів і гарантувати безпеку й своєчасність їх надходження до адресата через застосування новітніх технологій у фінансово-банківському секторі. За умов економічної кризи в Україні та наявності циклічного безробіття, важливим також є створення додаткових робочих місць, шляхом залучення коштів трудових мігрантів у розвиток дрібного та середнього бізнесу та забезпечення для нього сприятливого інвестиційного середовища.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

На основі вищезазначеного можна констатувати, що доходи трудових мігрантів, як важлива складова сукупних доходів домогосподарств України суттєво впливають на добробут населення. Вони сприяють ліквідації бідності, вирішенню проблем безробіття, покращенню фінансових, матеріальних та житлових умов родин трудових мігрантів, зростанню рівня освіти членів їх сімей, підвищенню якості їх медичного обслуговування, відпочинку та дозвілля. Однак через те, що не існує державної програми залучення даних коштів в економіку, вони переважно спрямовуються на споживання, а не на розвиток.

Тому з метою підвищення ролі міграційного капіталу в сукупних доходах домогосподарств та максимально ефективного його використання в Україні необхідним є розробка рекомендацій стосовно формування виваженої державної міграційної політики, що може стати предметом подальших наукових пошуків.

Література:

1. Світовий банк [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.data.worldbank.org>

Таблиця 1. Основні напрями використання грошових переказів трудових мігрантів домогосподарствами України у 2008, 2012 та 2013 роках, % опитаних

Напрями використання	2008	2012	2013
Щоденні потреби	72,0	77,5	76,2
Товари довготривалого використання	39,3	40,9	33,4
Придбання, ремонт житла	29,1	29,0	25,6
Здобуття освіти	12,4	11,6	8,1
Заощадження	9,7	22,2	4,9

Джерело: складено автором за даними Національного банку України та Державної служби статистики України.

2. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>

3. Звіт щодо методології, організації проведення та результатів вибіркового обстеження з питань трудової міграції в Україні / Міжнародна організація праці. Група технічної підтримки з питань гідної праці та Бюро МОП для країн Центральної та Східної Європи. — Будапешт, МОП. — 2013. — 98 с.

4. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

5. Якібчук М. Заробітчанство по-українськи / М. Якібчук // Економічна правда. — Вівторок, 09 липня 2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.epravda.com.ua/publications/2013/07/9/384634/view_print/

6. Аналітично-інформаційні матеріали до парламентських слухань на тему: "Українська трудова міграція: стан, проблеми та шляхи їх вирішення". — Луганськ, 2013. — 183 с.

7. Кравченко В. Тенденції трудової міграції в Україні / В. Кравченко // Часопис Київського університету права. — 2012. — № 2. — С. 127.

References:

1. Worldbank (2015), available at: <http://www.data.worldbank.org> (Accessed 10 May 2015).

2. National bank of Ukraine (2015), available at: <http://www.bank.gov.ua> (Accessed 10 May 2015).

3. International Labour Organization (2013), Zvit shodo metodolohii, orhanizatsii provedennia ta rezul'tativ vybirkovoho obstezhennia z pytan' trudovoi mihratsii v Ukraini [The report on the methodology and results of the organization of a sample survey on labor migration in Ukraine], International Labour Organization. Technical Support for decent work and the ILO Bureau for Central and Eastern Europe, Budapest, Hungary.

4. State Statistics Committee of Ukraine (2015), Statistical information, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 10 May 2015).

5. Yakibchuk, M. (2013), "The migrant workers in Ukrainian", Ekonomichna pravda, available at: http://www.epravda.com.ua/publications/2013/07/9/384634/view_print/ (Accessed 10 May 2015).

6. Verkhovna Rada of Ukraine (2013), Analitichno-informatsijni materialy do parlaments'kykh slukhan' na temu: "Ukrains'ka trudova mihratsiia: stan, problemy ta shliakhy ikh vyrishennia" [Analytical and information materials for the parliamentary hearings "Ukrainian labor migration: state, problems and solutions"], Luhans'k, Ukraine.

7. Kravchenko, V. (2012), "Trends in labor migration in Ukraine", Chasopys Kyivs'koho universytetu prava, vol. 2, pp. 127. *Стаття надійшла до редакції 14.05.2015 р.*